

Firenzes Orsanmichele kiriku kõrval asusid värvalite tsunfti kaubalaod.

Rohmakad juurdeehitised, puurikesed, loberikud eendid kõveratel puidust tugipostidel liibusid majade ligi, kivikatused koondusid üleval nii lähestikku, et taevast jäi alles üksnes kitsuke pilu ja tänaval oli pime isegi päeval ajal. Poekeste sissepääsudel rippusid põikpuudel välismaist päritolu, Firenzes värvitud villakangaste näidised. Lamedate kividega sillutatud tänava rentslis keset teed voolasid erivärvilised vedelikud, mida kallati värvimistõrtest. Põhiladude uste kohal paistsid värvalite tsunfti Calimala vapiga kilbid: ümmargusel valgel villapallil kuldne kotkas punasel taustal.

Ühes *fondaco*'s¹ istus kaubakirjete ja paksude arveraamatute keskel rikas Firenze kaupmees, õilsa Calimala kunsti konsul – *messer* Cipriano Buonaccorsi.

Vanamees külmetas märtsipäeva jahedas valguses, kaupadest tulvil keldrist tulvavas niiskes hõnguses, ja oli end mässinud hõreda karvaga, kulunud küünarnukkidega oravakasukasse. Tema kõrva taga turritas hanesulg ja ta uuris nõrkade, lühinägelike, kuid kõike-märkavate silmadega justkui lohakalt, aga tegelikult tähelepanelikult hiigelsuure arveraamatu pärgamentlehti, mis olid jaotatud piki- ja ristilahtriteks; paremal seisis „anda“, vasakul „omada“. Kaubad olid üles tähendatud ühtlase ümmarguse käekirjaga, suurtähtedeta, punktide ja komadeta, Rooma, mitte araabia numbritega: viimaseid

¹ It k *fondaco* – kaubaladu. *Toim*

peeti kergemeelseks uuenduseks, mis pole arveraamatutes kohane. Esilehele oli suurte tähtedega kirjutatud:

„Meie Issanda Jumala Jeesus Kristuse ja Jumalaema Maarja nimel algab see arveraamat tuhande neljasajanda üheksakümne neljandama aasta suvel pärast Kristuse sündi“.

Lõpetanud viimaste sissekannete läbivaatuse ja parandanud hoolikalt vea arvus, mis tähistas villakauba tagatiseks võetud piklikku kaunpipart, Mekka ingverit ja kaneelikimpe, naaldus *messer* Cipriano väsinud ilmel tooli seljatoele, sulges silmad ja hakkas läbi mõtlema ärikirja, mille pidi saatma kalevilaada ülevaatajale Prantsusmaal Montpellier's.

Keegi astus poodi. Vanamees avas silmad ja nägi asunik Grillo, kes rentis temalt põllumaad ja viinamarjakasvandust San Gervasio villas, mäejalamil Mugnone orus. Grillo kummardas, hoides käes korvi munadega, mis olid püüdlikult õlgedega vooderdatud. Tema vööl rippus kaks elusat noort kukke, jalad kinni seotud, harjad alaspidi.

„Ah, Grillo!“ sõnas Buonaccorsi talle omase armastusväärusega, millega ta kohtles ühtmoodi nii väikesi kui ka vägevaid. „Kas Issand on armuline? Tundub, et kevad on tänavu soosiv?“

„Meid, vanainimesi, *messer* Cipriano, ei rõõmusta kevadki: kondid valutavad – kipuvad hauda.“

Vaikinud veidi aega, lisas ta: „Tõin teie heldusele pidupäevaks mune ja kukkesid.“

Grillo kissitas kavala heasoovlikkusega oma rohekaid silmi, koondades nende ümber tillukesed päevitunud kortsud, mis tekivad inimestel, kes on harjunud päikese ja tuulega.

Tänanud vanameest, hakkas Buonaccorsi tööde kohta pärima.

„Kas töölisel on valmis? Kas jõuame valges lõpule?“

Grillo ohkas raskelt ja jäi mõttesse, toetudes kepile.

„Kõik on valmis ja töölisi on piisavalt. Ainult et, *messere*, kas ei peaks ootama?“

„Vanamees, alles hiljaaegu sa ütlesid, et oodata ei tohi: keegi võib haisu ninna saada.“

„Nii jah, aga hirmus on ikkagi. Patt! Praegu on püha paastuaeg, aga meie oleme paha peal ...“

„Küll ma võtan patu oma hingele. Ära pelga, ma ei anna sind välja. Ainult kas leiame midagi?“

„Leiame! Märgid on ju olemas! Isad ja vanaisad teadsid küngast Märja nõo taga veski juures. Öösiti lippavad San Giovannil tulukesed. Ja üldse: meil on seda rämpsü kõikjal omajagu. Räägitakse, et hiljaaegu kaevati Marignola viinamarjaistanduses kaevu, terve kurat tõmmati savist välja ...“

„Mis juttu sa ajad? Mis kurat?“

„Vasest, sarvedega. Jalad olid karvased, puha kitsejalad, sõrgadega. Aga koon oli veider, nagu naeraks; tantsib ühel jalal, nipsutab sõrmi. Oli vanadusest üleni roheline, samblaga kaetud.“

„Mis temaga siis tehti?“

„Valati peaingel Miikaeli kellatornile uus kell.“

Messer Cipriano peaaegu vihastas:

„Miks sa mulle sellest varem ei rääkinud, Grillo?“

„Te olite Sienas asju ajamas.“

„Oleksid võinud kirja saata. Ma oleksin kellegi kohale läkitanud. Oleksin ise kohale tulnud, mul poleks rahastki kahju olnud, oleksin neile kümme kella teha lasknud. Lollpead! Kirikukell tantsivast faunist – võib-olla oli see iidse helleni kujuri Skopase töö ...“

„Jah, tõesti lollid. Ärge ainult pahandage, *messer Cipriano*. Nad said niigi karistada: sellest ajast, kui uus kell üles pandi, järab tõuk juba kaks aastat aedades õunu ja kirsse ning oliivid ikalduvad. Ja kellal on kole hääl.“

„Kuidas kole?“

„Kuidas teile öeldagi? See ei helise. Ei rõõmusta ristiinimese südant. Koliseb niisama. Asi on ju selge: mis kella siis kuradist saab! Ärge te pahandage, *messere*, teie heldus, aga preestril on ilmselt õigus: kõigest sellest rämpsust, mis välja kaevatakse, ei tule midagi head. Peaks tegutsema ettevaatlikult, läbimõeldult. Tuleks kaitsta end risti ja palvega, sest kurat on tugev ja kaval, litapoeg: ühest kõrvast ronib sisse, teisest välja! Võtame näiteks selle marmorkäe, mille Zacchello eelmisel aastal Veskikünkalt välja kaevas – saatan eksitas, küll saime alles näguripäevi näha, hoidku Issand, meenu-tadagi on hirmus.“

„Räägi, Grillo, kuidas sa selle leidsid?“

„See juhtus sügisel, püha Martini päeva eelõhtul. Istusime õhtust sööma ja perenaine oli just kordi lauale pannud, kui kambrisse tormab tööline, vaderi vennapoeg Zacchello. Pean märkima, et jätsin ta tol õhtul Veskikünkale õlipuujändriku välja kaevama – tahtsin sinna kanepit külvata. „Peremees, oh, peremees!“ vatrab Zacchello ja on täitsa näost ära: väriseb üleni, hambad plagisevad. „Issand olgu sinuga, vennas!“ – „Põllul toimuvad hullud asjad,“ ütleb ta, „koolnu tuleb õlipuujändriku alt välja. Kui te ei usu, tulge vaadake ise.“ Võtsime laternad ja läksime.

Oli pimedaks läinud. Kuu tõusis salu tagant. Näeme: õlipuujändrik, maa on kõrval üles kaevatud ja seal valendab midagi. Kumardan, vaatan: käsi turritab maa seest, valge ja ilusate sõrmedega, peenikestega nagu linnapreilnadel. „Ah, võllaroog,“ mõtlen, „mis saatana sigitis see nüüd olgu?“ Lasksin laterna auku, et paremini näha, aga käsi hakkas liigutama, kutsus sõrmega. Ma ei pidanud vastu, pistsin röökima, jalad vajusid alt ära. Aga vanaema *mona Bonda* on meil teadmanaine ja posija, väga krapsakas, kuigi ise muldvana: „Mida te kardate, lollpead,“ ütles ta, „kas te ei näe, et

käsi pole ei elus ega surnud, vaid kivist.“ Haaras käest, sikutas ja tõmbas välja nagu naeri. Käelabast ülevalpool, liigese kohas, oli käsi katki murtud.

„Vanaema,“ hüüan ma, „oi, vanaema, jäta, ära puutu, matame ruttu maha, et häda kaela ei tuleks.“ – „Ei,“ ütleb tema, „nii ei sobi, kõigepealt peab kirikusse preestrile viima, las loeb loitsusõnad peale.“ Vanamutt pettis mind: ta ei viinud kätt preestrile, vaid peitis nurgas oma kirstu, kus tal on igasugu kola: lapikesed, võided, ravimtaimed ja viirukid. Sõitlesin temaga, et ta käe ära annaks, aga *mona* Bonda ajas sõrad vastu. Ja sellest ajast peale hakkas vanaema imeliselt tervendama. Kellegi hambad valutavad – vanaema puudutab iidoli käega põske ja paistetus alaneb. Ta aitab palaviku, kõhuhäda, langetõve korral. Kui lehm piinleb, ei suuda poegida, paneb vanaema talle kivist käe vatsale, lehm hakkab ammuma ja näe – juba siputabki vasikas põhus.

Jutud läksid ümberkaudsetes külades liikvele. Vanamoor kogus tollal suure raha kokku. Ainult kasu sellest polnud. Preester, isa Faustino, ei andnud mulle asu: nii kui kirikusse läksin, nahutas mind jutlusel kõigi kuuldes. Nimetas mind hukatuse pojaks, saatana teenriks, ähvardas piiskopile kaevata, armulauast ilma jätta. Poisikesed jooksid mulle tänaval järele, näitasid näpuga: „Seal läheb Grillo, Grillo ise on nõid, aga tema vanaema on nõiamoor, mõlemad on hinge saatanale müünud.“ Uskuge, isegi öösiti ei saanud rahu: aina kangastub marmorkäsi, justkui hiilib ligi, võtab tasahilju kaelast, nagu hellitaks, sõrmed on külmad, pikad, ja siis kui äkki haarab kinni, pigistab kõri, hakkab lammutama – tahan karjatada, aga ei saa.

Oh, mõtlen, kehvad lood. Ärkasin kord enne koitu ja kui vanaema läks kastesele niidule ravimtaimi korjama, murdsin kirstu luku lahti, võtsin käe ja tõin teile. Kuigi vanakraamikaupmees Lotto

oli valmis andma kümme soldot ja teie käest sain ainult kaheksa, siis teie helduse heaks pole meil kahju mitte ainult kahest soldost, vaid oma kõhustki – andku Issand teile kõigekülgset õnnistust, ja madonna Angelicale ja teie lastele ja lastelastele.“

„Jah, otsustades kõige selle järgi, mida sa räägid, Grillo, leiame me Vesikikünkalt midagi,“ tõi *messer* Cipriano mõtlikult kuuldavale.

„Leiame või mitte,“ jätkas vanamees, ohates taas raskelt, „peaasi et isa Faustino haisu ninna ei saa. Kui ta saab teada, kammib mul juuksed harjatagi nii sirgeks, et halb hakkab, ja pillub teilegi kaid kodarasse: kehutab rahva mässule, ei lase tööd lõpetada. Aga Issand on armuline. Ainult ärge mind maha jätke, heategija, kostke sõnake kohtunikule.“

„Kas selle maatüki asjus, mida mölder tahab sinult kohtus välja nõuda?“

„Just nii, *messere*, mölder on ahnepäits ja kelm. Küll ta teab, kus on saatana sabaots. Mina kinkisin kohtunikule lehma, tema kinkis ka lehma, aga tiine. Lehm sai protsessi ajal omadega maha. Võllaroog kavaldas mu üle. Nüüd pelgangi, et kohtunik teeb otsuse tema kasuks, sest lehm tõi ilmale pullvasika. Astuge minu kaitseks välja! Ma ju rassin seal Vesikikünkale ainult teie helduse heaks – kellegi teise pärast ei võtaks ma säärast pattu hingele ...“

„Ole mureta, Grillo. Kohtunik on minu sõber ja ma kosten sinu eest. Mine nüüd. Sulle pakutakse köögis söögipoolist ja veini. Täna öösel läheme koos San Gervasiosse.“

Vanamees tänas sügavalt kummardades ja lahkus, aga *messer* Cipriano kadus oma väikesesse töötuppa, mis asus poe kõrval ja kuhu kellelgi polnud õigust sisse astuda.

Siin rippusid kõikjal seintel nagu muuseumis marmor- ja pronksesemed. Iidsed mündid ja medalid ilutsesid kalevisse ömmeldud

lauajuppidel. Kastides lebasid veel lahti võtmata kujude tükid. Oma rohkearvuliste kaubakontorite kaudu tellis ta iidseid esemeid kõikjalt, kust neid ainult leida võis: Ateena, Smürna, Halikarnassos, Küpros, Leukosia ja Rhodos, Egiptus ja Väike-Aasia.

Vaadanud oma aarded üle, süüvis Calimala konsul taas rangetesse, tähtsatesse mõtetesse villa tollimaksust, ja mõelnud kõik lõplikult läbi, asus sepitsema kirja usaldusisikule Montpellier's.

II

Samal ajal vestlesid lao sügavuses, kus laeni kerkivaid kaubapalle valgustas ka päeval üksnes Madonna ees vilkuv lampaad, kolm noormeest: Doffo, Antonio ja Giovanni. Doffo, *messer* Buonaccorsi sell – punapea, nöbinina ja heatahtlik-lõbus –, pani raamatusse kirja mõõdetud kalevi küünraid. Antonio da Vinci, vanainimeselik noormees, kellel olid klaasistunud kalasilmad ja hõredad, jonnakalt turris mustad juuksed, mõõtis nobedalt kangast Firenze mõõdupuuga.¹ Giovanni Beltraffio,² maaliõpilane Milanost, umbes üheksateistkümnendaastane uje ja häbelik, suurte süütute nukrate hallide silmadega noormees, kelle näol oli kõhklev ilme, istus valmis kaubapallil, jalg üle põlve, ja kuulas tähelepanelikult.

„Vaat, milleni me oleme jõudnud, vennad,“ ütles Antonio vaikselt ja vihaselt, „maapõuest on hakatud üles kaevama paganlikke jumalaid!“

¹ Firenze mõõdupuu on *la canna mercantile* ehk kaupmehe *canna*, mille pikkus oli neli küünart ehk 2,33 meetrit. *Toim*

² Giovanni Antonio Beltraffio (1466/1467–1516) oli Leonardo da Vinci kuulsaim ja omanäoliseim õpilane. Merežkovski on teadlikult valinud kirjapildi „Beltraffio“. Laiemalt on levinud „Boltraffio“. *Tlk*

„Šotimaa karvast pruuni villast riiet on kolmkümmend kaks küünart, kuus kämmalt, kaheksa tolli,“ lisas ta, pöördudes Doffo poole ja too pani selle kaubaraamatusse kirja. Seejärel, plettinud mõõdetud tüki kokku, saatis Antonio selle vihaselt, aga osavalt teele, nii et kangatükk jõudis täpipealt sinna, kuhu vaja, ja hüüdis, tõstnud prohvetlikul ilmel nimetissõrme ning matkides vend Girolamo Savonarolat:

„*Gladius Dei super terram cito et velociter!*“ Püha Johannes sai Patmosel ilmutuse: „Ja ta võttis kinni lohe, selle muistse mao, kes on Kurat ja Saatan, ning aheldas ta tuhandeks aastaks ning viskas ta sügavikku ja sulges ta luku taha ning pani pealt pitseriga kinni, et ta enam ei eksitaks rahvaid, kuni need tuhat aastat saavad täis.“² Praegu on saatan vabanemas vangikongist. Tuhat aastat on mööda saanud. Valejumalad, Antikristuse eelkäijad ja teenrid tulevad maa alt välja, ingli pitseri alt pakku, et ahvatleda rahvaid. Häda neile, kes elavad maal ja merel!..“

„Kollast siledat Brabandi villa on seitseteist küünart, neli kämmalt ja üheksa tolli.“

„Kas need on teie meelest tunnismärgid, Antonio?“ päris Giovanni pelgliku ja ahne uudishimuga.

„Jah. Kindla peale. Olge ärkvel! Aeg on lähedal. Nüüd ei kaevata enam ainult iidseid jumalaid välja, vaid luuakse vanade eeskujul ka uusi. Praegused kujurid ja maalikunstnikud teenivad Moolokit, see tähendab kuradit. Issanda kirikust tehakse saatana tempel. Ikoonidel kujutatakse märtrite ja pühakutena patuseid jumalaid, keda kummardatakse: Ristija Johannese asemel on Bakchos, Jumalaema asemel liiderlik Venus. Säärased pildid peaks ära põletama ja tuha tuulde pillutama!“

¹ Ld k Issanda mõök toimetab maa peal kiiresti ja kärmesti. *Kui pole märgitud teisiti, pärinevad viited tõlke aluseks olnud väljaandest.*

² Ilm 20:2. *Tlk*

Jumalakartliku selli tuhmides silmades sähvatas kurjakuulutav tuli.

Giovanni vaikis, söandamata vastu vaielda, kortsutades abitus mõtteponnistuses oma peenikesi lapsekulme.

„Antonio,“ lausus ta lõpuks, „ma olen kuulnud, et teie onupoeg *messer* Leonardo da Vinci võtab vahel oma töököta õpilasi. Olen ammu tahtnud ...“

„Giovanni,“ katkestas teda Antonio, muutudes süngeks, „kui sa tahad oma hinge hukka saata, siis sea sammud *messer* Leonardo juurde.“

„Kuidas? Miks?“

„Ta on küll minu onupoeg ja minust kakskümmend aastat vanem, aga Pühakirjas on öeldud: tagane ketserist. *Messer* Leonardo on ketser ja jumalasalgaja. Tema mõistust tumestab saatanlik uhkus. Ta tahab matemaatika ja musta maagia abil tungida looduse saladustesse ...“

Ja tõstnud silmad taeva poole, esitas ta Savonarola sõnad viimasest jutlusest:

„Selle ajastu tarkus on Jumala ees hullumeelsus. Teame neid õpetlasi: kõik jõuavad saatana kotta!“

„Kas olete kuulnud, Antonio,“ jätkas Giovanni veelgi aremalt, „et *messer* Leonardo on praegu siin, Firenze? Ta saabub just Milanost.“

„Milleks?“

„Hertsog saatis maad kuulama, kas ei saaks osta mõningaid maale, mis kuulusid kadunud Lorenzo Toredale.“¹

„Olgu ta pealegi siin. Mul ükskõik,“ katkestas Antonio, asudes veelgi innukamalt kalevit mõõtma.

¹ Lorenzo de' Medici ehk Lorenzo Tore (1449–1492) oli Firenze valitseja ja metseen, tema valitsusaega (1469–1492) on peetud renessansiaja Firenze majanduse ja kultuuri õitsengu tipuks. *Toim*

Kirikukellad helistasid õhtupalvuse aega. Doffo sirutas end rõõmsalt ja lõi raamatu kinni. Töö oli läbi saanud. Poed pandi lukku.

Giovanni astus tänavale. Märgade katuste vahelt paistis hall, vaevutabatava roosaka õhtuvarjundiga taevas. Tuuletus õhus oli peenike vihmapihu.

Äkki kostis naabertäna lahtisest aknast laul:

„O, vaghe montanine e pastorelle.“¹

Hääl oli noor ja helisev. Giovanni aimas jaluse ühtlase heli järgi, et laulab kangur telgede taga.

Ta jäi kuulama, talle meenus, et kevad on käes, ja ta tundis südames põhjuseta heldimust ja nukrust.

„Nanna! Nanna! Kus sa küll oled, neetud plika? Kurdiks oled jäänud või? Tule sööma! Makaronid jahtuvad ära.“

Puukingad, *zoccoli*, hakkasid reipalt kivipõrandal kopsima ja kõik jäi vakka.

Giovanni seisis veel kaua, vaatas tühja akent, tema kõrvus kõlas kevadine viis, mis sarnanes kauge vilespilli kõlaga:

O, vaghe montanine e pastorelle.

Siis ohkas ta tasa, astus Calimala konsuli maja järsule trepile, millel olid pehkinud, ussiauke täis lõnksuvad käsipuud, ning suundus suurde tuppa, mis täitis raamatukogu aset ja kus oli kirjutuspuldi taga kookus Giorgio Merula², Milano hertsogi õukonna kroonika-kirjutaja.

¹ It k Oo, kaunid mägede neitsid ja karjaseneiud.

² Giorgio Merlani ehk Georgius Merula (u 1430–1494) oli Itaalia humanist ja õpetlane. *Toim*

III

Merula oli tulnud Firenzesse valitseja käsul, et osta Lorenzo de' Medici raamatukogust haruldasi teoseid, ja peatus nagu alati oma sõbra *messer* Cipriano Buonaccorsi majas – too oli samasugune iidsete asjade armastaja nagu ta isegi. Giovanni Beltraffioga oli õpetatud ajaloolane tutvunud juhuslikult sissesõiduhoovis, tagasi-teel Milanost, ja ettekäändel, et Merulal on vaja head kirjutajat, aga Giovannil on ilus ja selge käekiri, viis ta noormehe Cipriano majja.

Kui Giovanni tuppa astus, uuris Merula hoolikalt päevinäinud raamatut, mis meenutas kirikuteenistusraamatut või psaltrit. Ta vedas ettevaatlikult niiske käsnaga õhukesel, kõige õrnemal pärgamendil, mis oli tehtud surnult sündinud Iirimaa talle nahast, kustutas mõned read pimsskiviga, silus noatera ja läigestajaga, siis uuris jälle, tõstes valguse kätte.

„Armsakesed!“ pomises ta nina alla, tulvil heldimust. „Noh, tulge aga välja, vaesekesed, tulge Issanda valguse kätte ... Küll te olete pikad, ilusad!“

Ta lõi sõrmedega nipsu ja tõstis töö kohalt kiillaspea: tal oli pundunud, pehmete liikuvate kortsudega nägu, punakashall nina, pisikesed tinased silmad, mis olid tulvil elu ja raugematut lõbusust. Tema kõrval aknalaua seisis savikann ja kruus. Õpetlane valas endale veini, jõi selle ära, ägises ja tahtis jälle töösse süveneda, kui märkas Giovannit.

„Tere, munk!“ tervitas vanamees teda naljatavalt – ta kutsus Giovannit mungaks tolle tagasihoidlikkuse tõttu. „Ma juba igatsesin sinu järele. Mõtlesin, kus ta küll kolab. Ega ta viimati armunud ole? Firenze tüdrukud on ju sulnid. Armumine pole patt. Ka mina ei

raiska asjata aega. Sa pole sellist põnevat asja vist näinudki. Tahad, näitan? Või ei, lobised veel välja. Otsin juudi vanakraamikaupmehelt krossi eest – leidsin kola keskelt. Olgu, näitan ainult sulle!“

Ta viipas sõrmega kutsuvalt:

„Siia, siia, valgusele lähemale!“

Ja ta osutas leheküljele, mis oli kaetud tihedate teravnurksete tähtedega kiriklikus kirjaviisis. Need olid *akathistos*¹ed, palved, psalmid hiigelsuurte kohmakate laulunootidega.

Siis võttis ta noormehelt raamatu, avas teisest kohast, tõstis valguse kätte, peaaegu silmade kõrgusele, ja Giovanni märkas, et sinna, kus Merula oli maha kaapinud kiriklikud tähed, olid ilmunud teised, peaaegu tabamatud read, iidse kirja värvita jäljed, süvendid pärgamendis – mitte tähed, vaid üksnes ammu kadunud tähtede viirastused, kahvatud ja õrnad.

„Noh? Näed, näed?“ kordas Merula võidukalt. „Siin nad on, kullatükid. Ma ütlesin sulle, munk, lõbus lugu!“

„Mis see on? Kust?“ küsis Giovanni.

„Ma ei tea veel isegi. Tundub, et katkendid iidsest antoloogiast. Võib-olla on need helleni muusa uued, maailmale seni tundmata aarded. Kui poleks mind, ei näekski nad Issanda valgust! Oleksid lebanud aegade lõpuni antifoonide ja patukahetsuspsalmide all ...“

Ja Merula selgitas talle, et keegi keskaegne munk-ümberkirjutaja oli paganlikud read maha kraapinud, soovides kasutada väärtuslikku pärgamenti, ja kirjutanud nende asemel uued.

Vihmaloori rebestamata, vaid sellest justkui läbi imbudes täitis päike toa kuhtuva roosa kumaga ja selles paistsid süvendatud jäljed, iidsete tähtede varjud veel selgemalt.

¹ Kr k *akathistos* (*hymnos*) – kiriklik hümn, mille esitamise ajal seisis kogodus püsti. *Toim*

„Näed, näed, kadunukesed astuvad haudadest välja!“ kordas Merula vaimustunult. „Tundub, et see on hümn olümposlastele. Vaata, esimesi ridu saab lugeda.“

Ja ta tõlkis kreeka keelest:

„Au olgu armastusväärsele, viinamarjakobaratega lopsakalt
pärjatud Bakchosele,
au sulle, nooli pilduv Phoibos, hõbedase vibuga,
voolitud lokiidega kohutav jumal, Niobe poegade mõrtsukas.“

Siin on ka hümn Venusele, keda sa nii väga pelgad, munk! Ainult raske on sotti saada ...

„Au sulle, kuldsete jalgadega ema Aphrodite,
jumalate ja inimeste rõõm ...“

Luuletus katkes, kadudes kirikutekstide alla.

Giovanni laskis raamatu alla ja tähtede jäljed kahvatusid, süven-
did kadusid, uppusid pärgamendi siledas kollasuses – varjud pugesisid
peitu. Näha olid ainult kiriku teenistusraamatu rasvased mustad
tähed ja patukahetsuspsalmi hiiglaslikud konksjad kohmakad
noodid:

„Kuula, Issand, minu palvet, võta mind kuulda. Ma halan oma
kurbuses ja olen segaduses: mu süda väriseb ja mind ründab surma-
õud.“

Roosa kuma kustus ja toas hakkas pimedaks minema. Merula
kallas savikannust veini, jõi selle ära ja pakkus vestluskaaslasele.

„Noh, vennas, minu terviseks. *Vinum super omnia bonum dili-
gamus!*“¹

¹ Ld k Armastagem head veini üle kõige. *Toim*

Giovanni keeldus.

„Noh, jumal sinuga. Ma joon siis sinu terviseks. Miks sa täna nii igav oled, munk, nagu vette kastetud? Või hirmutas see pühak Antonio sind jälle ettekuulutustega? Vilista neile, Giovanni, tõepoolest vilista. Mida nad kraaksuvad, variserid, susi neid söögu! Tunnista üles, kas rääkisid Antonioga?“

„Rääkisin.“

„Millest?“

„Antikristusest ja *messer* Leonardo da Vincist ...“

„Näed siis! Sa ainult sonidki Leonardost. Kas ta on su ära teinud või? Kuule, vennas, viska rumalused peast. Jää minu sekretäriks, viin su kärmelt inimeste sekka, õpetan ladina keelt, teen sinust seadustetundja, oraatori või õueluuletaja – saad rikkaks, kuulsaks. Mis on maalikunst? Juba filosoof Seneca nimetas seda käsitööks, mis pole vabale inimesele kohane. Vaata kunstnikke – kõik nad on harimatud, jämedakoelised inimesed ...“

„Ma olen kuulnud,“ vaidles Giovanni vastu, „et *messer* Leonardo on suur õpetlane.“

„Õpetlane? Hoidku jumal! Ta ei oska ladina keeles lugedagi, ajab segamini Cicero ja Quintilianuse, kreeka keelest pole kuulnudki. On vast õpetlane! Naerma ajab.“

„Räägitakse,“ ei jätnud Beltraffio jonni, „et ta leiutab imemasinaid ja et tema loodusvaatlused ...“

„Masinad, vaatlused! Vennas, sellega kaugele ei jõua. Minu „Ladina keele ilus“ on rohkem kui kaks tuhat uut elegantset väljendit. Kas tead, mis see mulle maksma läks?.. Aga lisada masinatele kavalaid rattakesi, vaadata, kuidas linnud taevas lendavad, taimed väljal kasvavad – see pole teadus, vaid meelelahutus, lapsemäng!..“

Vanamees jäi vakka, tema näoilme muutus karmimaks. Võtnud vestluskaaslasel käest, teatas ta tasase tähtsusega:

„Kuula, Giovanni, ja jäta meelde. Meie õpetajad on muistsed kreeklast ja roomlast. Nad tegid kõik, mida inimesed saavad maa peal teha. Meil jääb üle ainult neid järgida ja matkida. On ju öeldud: õpilane pole oma õpetajast suurem.“

Ta lonksas veini, vaatas lõbusa kelmikusega Giovannile otse silma ja äkki valgusid tema pehmed kortsud laiaks naeratuseks:

„Oh, noorus, noorus! Vaatan sind, munk, ja mul on kade meel. Tead, kes sa oled: kevadine öiepung! Veini ei joo, naiste eest põgened. Nohik, tossike. Aga sisemuses istub deemon. Ma näen sind ju läbi. Oota, kullake, küll deemon välja kargab. Sa oled igav, aga sinuga on lõbus. Sina, Giovanni, oled nagu see raamat. Näed – pealispinnal on kahetsuspsalmid, aga nende all on hümn Aphroditele!“

„On juba pime, *messer Giorgio*. Kas pole aeg tuli süüdata?“

„Oota, pole lugu. Mulle meeldib videvikus lobiseda, noorusaegu meenutada ...“

Tema keel muutus raskeks, jutt seosetuks.

„Tea, armas sõber,“ jätkas ta, „et sa vaatad mind ja mõtled: vanatoi on end täis kaaninud, ajab jampsi suust välja. Aga mul on siin ka midagi!“

Ta näitas enesega rahulolevalt oma kiilale laubale.

„Mulle ei meeldi kiidelda, aga küsi esimeselt ettejuhtuvalt õpetlaselt ja ta ütleb sulle, kas keegi on Merulast parem ladina keele peensustes. Kes avastas Martialise?“ jätkas ta, minnes üha enam hoogu. „Kes luges kuulsat raidkirja Porta Tiburtina¹ varemeil? Vahel ronisin nii kõrgele, et pea käib ringi, kivi pudeneb jalge alt – vaevu jõuad põõsast kinni haarata, et mitte ise alla lennata. Piinled päevade viisi päikselöösas, püüad mõista iidseid raidkirju ja kopeerid

¹ Porta Tiburtina oli Aurelianuse müüri värav Roomas, mille kaudu viis tee Tivoli linna. *Toim*

neid. Mööda lähevad kenad asunikuneid, kõkutavad naerda: „Vaadake, tüdrukud, milline põldvutt – vahi, kuhu on roninud, turakas, otsib vist aaret!“ Ajad nendega mesijuttu, nad lähevad mööda ja sa jätkad tööd. Seal, kus kivid on alla pudenenud, luuderohu ja laukapuu all, on ainult kaks sõna: *Gloria Romanorum*.¹

Ja justkui kuulatades ammu vakatanud vägevate sõnade helisid, kordas ta kumedalt ja pidulikult: „*Gloria Romanorum!* Au roomlastele! Oh, mis siin meenutada, neid aegu tagasi ei too,“ lõi ta käega ja, tõstnud klaasi, venitas kähedalt teadusjüngrite lauahümni:

„Tühja kõhuga ei ütle
mina mitte ridagi.
Eluaeg ma kõrtsis käinud,
vaadi taga surengi.
Veini armastan ja laulu,
graatsilisi neide.
Veini lonksates mu laul
Horatiusest etem.
Südames mul joove kohab,
*Dum vinum potamus.*²
Bakchosele laulame –
Te Deum laudamus!“³

Ta hakkas kõhima ja laul jäi pooleli.

Toas oli juba pime. Giovanni eristas vaevaga vestluskaaslase nägu.

Vihmasadu tugevnes ja oli kuulda, kuidas tihedad piisad langetavad vihmaveetorst lomp.

¹ Ld k roomlaste auhiilgus. *Toim*

² Ld k Kuni joome veini.

³ Ld k Sind, Jumal, kiidame.

„Niimoodi, munk,“ pomises Merula, keel sõlmes. „Millest ma rääkisingi? Mu naine on kaunitar ... Ei, ei, mitte seda. Pea hoogu. Jah, jah ... Mäletad luuletust: *Tu regere imperio populos. Romane, memento ...*¹ Kuule, need olid hiiglasemõõtu inimesed. Kõiksuse käskijad!..“

Tema hääл hakkas värisema ja Giovannile tundus, et *messer Giorgio* silmis helkisid pisarad.

„Jah, hiiglasemõõtu inimesed! Aga nüüd – häbi öeldagi ... Võtame kasvõi meie Milano hertsogi, Ludovico il Moro.² Muidugi, olen tema palgal, kirjutan ajalugu nagu Titus Livius, võrdlen Pompeiuse ja Caesariga seda arglikku jänespüksi, tõusikut. Aga hinges, Giovanni, hinges on mul ...“

Vanale õukondlasele omaselt heitis ta kahtlustava pilgu uksele, kas keegi mitte pealt ei kuula, ja kummardunud vestluskaaslase poole, sosistas talle kõrva:

„Vana Merula hinges pole kunagi kustunud ega kustugi vabadusearmastus. Ainult ära sa sellest kellelegi räägi. Ajad on kehvapoolsed. Hullemaid pole olnudki. Mis inimesed need küll on, vaadatagi on jäle: hallitus, ei paista maapinnast kaugemale. Aga ikka ajavad nina püsti, võrdsustavad end iidsete suurkujudega! Ja mis sa arvad, mis neid rõõmustab? Mulle kirjutab üks sõber Kreekast: hiljuti leidsid kloostri pesunaised Chiose saarelt koidu ajal, kui pesu loputasid, mere kaldalt tõelise muistse jumala: kalasaba, uimede ja soomustega Tritoni. Lollpead ehmusid ära. Arvasid, et kurat, jooksid minema. Pärast nägid: ta on vana, nõrk, ilmselt haige, lamab näoli liival, külmetab ja soojendab rohelist soomustega selga päikese käes. Pea on

¹ Ld k Kõikjal sa, roomlane, ent jää juhtima riike ja rahvaid; – Publius Vergilius Maro „Aeneis“, VI laul, rida 851, tlk Ants Oras. *Toim*

² Ludovico il Moro (Moorlane) ehk Ludovico Maria Sforza (1452–1508) oli Milano hertsog aastail 1480–1499. Hüüdname Moorlane sai ta tõmmu jume tõttu. *Toim*

hall, silmad hägused kui rinnalapsel. Kogusid julgust, närud, astusid kristlike palvetega tema ümber ja hakkasid kootidega peksma. Peksid iidse jumala surnuks nagu koera, viimase ookeani võimsatest jumalatest, võib-olla Poseidoni lapselapsel!..“

Vanamees jäi vait, pea norus, ja tema põskedel veeresid kaks purjus pisarat kaastundest mereime vastu.

Teenija tõi tule ja sulges aknaluugid. Paganlikud viirastused lendasid minema.

Kutsuti õhtust sööma. Kuid Merula oli veinist nii raske jalaga, et ta tuli voodisse talutada.

Beltraffio ei saanud sel ööl kaua und ja mõtles *messer* Giorgio muretut norskamist kuulatades sellele, mis viimasel ajal kõige rohkem tema meeli köitis: Leonardo da Vincile.

IV

Giovanni oli tulnud Firenzesse Milanost oma onu, klaassepp Oswald Ingrimmi käsul, et osta eriti erksaid ja läbipaistvaid värve, mida ei saanud kusagilt mujalt kui Firenzest.

Klaassepp-maalikunstnik Oswald Ingrimmi, kes oli pärit Grazist ja kuulsa Strasbourgi meistri Johann Kirchheimi õpilane, töötas Milano kiriku põhjapoolse käärkambri akende kallal. Orb Giovanni, Oswaldi venna, müürsepp Reinhold Ingrimmi ebaseaduslik poeg, oli saanud Beltraffio nime emalt, Lombardia asukalt, kes oli olnud onu sõnul liiderlik naine ja hukutanud tema isa.

Giovanni kasvas süngevõitu onu majas üksiku lapsena. Tema hinge tumestasid Oswald Ingrimmi lõputud lood igasugustest saatanlikest jõududest, peninukkidest, nõidadest ja libahuntidest.

Erilist õudu tekitas poisis paganliku Itaalia põhjapoolsete rahvaste pärimus naisdeemonist, nn Heledajuukselisest Emast ehk Valgest Põrguvürstinnast.

Juba varases lapsepõlves, kui Giovanni nuttis öösel voodis, hirmutas onu Ingrimmi teda Valge Põrguvürstinnaga ja laps jäi kohe vakka, peitis pea padja alla; kuid läbi õõva tundis ta uudishimu, soovi kohtuda Heledajuukselisega kunagi silmast silma.

Oswald andis vennapoja mungale-ikoonimaalijale *fra* Benedettole õpipoisiks.

Too oli lihtne ja heasüdamlik vanamees. Ta õpetas, et maalima asudes tuleb appi kutsuda kõigeväelist Issandat, patuste armastatud kaitsjat neitsi Maarjat, esimest kristlikku maalikunstnikku püha evangelisti Luukast ja kõiki paradiisi pühakuid; seejärel tuli end katta armastuse, hirmu, kuulekuse ja kannatlikkuse rüüga; lõpuks tuli tempida munakollasel ja viigipuu piimjal mahlal põhinevat temperavärvi vee ja veiniga, teha vanast viigi- või pöögipuust valmis lauakesed piltide tarvis, nühkides neid pulbriga, mis oli tehtud põletatud kontidest, seejuures tuli eelistatult kasutada kanade ja kohikukkede roideid ja tiivaluid või lamba roideid ja õlaluid.

Manitsused olid lõppematud. Giovanni teadis juba ette, millise põlgliku näoga kergitab *fra* Benedetto kulme, kui juttu tuleb draakonivereks nimetatavast värvist, ja ütleb tingimata: „Jäta see ja ära seepärast väga kurvasta, see ei saa sulle au tuua.“ Ta aimas, et samu sõnu olid lausunud ka *fra* Benedetto õpetaja ja tema õpetaja õpetaja. Sama muutumatu oli tasane uhke naeratus, kui *fra* Benedetto usaldas talle ametisaladusi, mis tundusid mungale kõikide inimlike kunstide ja kavaluste piirina: näiteks noorte nägude kujutamisel tuli värvisegusse lisada linnakanade mune, sest nende rebu oli heledam kui maakanade munadel, mis sobisid oma punaka värviga paremini vana tõmmu ihu kujutamiseks.

Hoolimata kõigist neist peensustest jäi *fra* Benedetto kunstnikuna puhtsüdamlikuks kui sülelaps. Ta valmistus tööks paastudes ja palvetades. Asja kallale asudes langes ta näoli maha ja palvetas, paludes Issandalt jõudu ja mõistust. Iga kord, kui ta kujutas ristilöömist, valgusid ta näole pisarad.

Giovanni armastas õpetajat ja pidas teda meistrite meistriks. Kuid viimasel ajal tundis õpilane kohmetust, kui seletades oma ainsat anatoomiareeglit – mehekeha pikkus peab võrduma kaheksa ja kahe kolmandiku näoga – lisas *fra* Benedetto samasugusel põlglikul ilmel, nagu rääkides draakoniverest, et „mis puutub naisterahva kehasse, siis on parem see kõrvale jätta, sest seal pole midagi proportsionaalset“. Ta oli selles veendunud sama vankumatult nagu selleski, et kaladel ja üldse kõikidel mitteametlikel loomadel on pealpool tumedam ja all heledam värv, või selles, et mehel on üks roie vähem kui naisel, sest Jumal võttis Aadamalt ühe roide, et luua Eeva.

Ükskord pidi ta kujutama allegooriate abil nelja stihiat, tähistades igaühte neist mingi loomaga. *Fra* Benedetto valis maale muti, veele kala, tulele salamandri ja õhule kameeleoni. Kuid arvates, et sõna „kameeleon“ tuleneb sõnast *camelo*, mis tähendab kaamelit, esitas munk oma südamelihtsuses õhustiihiat kaamelina, kes on avanud suu, et paremini hingata. Kui noored kunstnikud hakkasid tema üle naerma, viidates veale, talus ta pilkeid kristliku leplikkusega, jäädes seejuures endale kindlaks, et kaamelil ja kameeleonil pole vahet.

Samasugused olid ka jumalakartliku meistri ülejäänud teadmised loodusest.

Giovanni südamesse olid juba ammu tunginud kahtlused, uus mässuline vaim, munga sõnul „ilmaliku tarkusearmastuse demon“. Kui *fra* Benedetto õpilane nägi juhtumisi natuke enne Firenzeasse sõitu mõningaid Leonardo da Vinci joonistusi, tulvasid need kahtlused tema hinge säärase jõuga, et ta ei suutnud neile vastu panna.

Tol ööl, lamades rahumeelselt norskava *messer* Giorgio kõrval, käisid need mõtted ta peast läbi juba tuhandendat korda, aga mida rohkem ta neisse süüvis, seda suuremasse segadusse sattus.

Lõpuks otsustas ta abi paluda taevastelt ja suunates lootusrikka pilgu ööpimedusse, hakkas niimoodi palvetama:

„Issand, avita mind ja ära jäta mind maha! Kui *messer* Leonardo on tõepoolest jumalavallatu inimene ning tema teaduses on patt ja kiusatus, siis tee nii, et ma ei mõtleks enam temale ja unustaksin tema joonistused. Vabasta mind kiusatusest, sest ma ei taha Sinu ees pattu teha. Aga kui on võimalik Sinule meele järele olles ja Sinu nime tänuväärses maalikunstis ülistades teada kõike, mida ei tea *fra* Benedetto ja mida mina nii väga tahaksin teada saada – anatoomiat ja perspektiivi ja valguse ja varju imelisi seadusi –, siis, oo Issand, anna mulle kindel tahe, valgusta minu hinge, et ma enam ei kõhkleks: tee nii, et *messer* Leonardo võtaks mu oma töökotta ja et *fra* Benedetto – ta on nii lahke – annaks mulle andeks ja mõistaks, et ma pole Sinu ees süüdlane.“

Pärast palvetamist oli Giovannis rõõm ja rahu. Tema mõtted hägustusid: talle meenus, kuidas valgehõõguv smirgli raudots löikab klaassepa käes meeldiva sisinaga klaasi; ta nägi, kuidas hõõvli alt tulevad vonklevad, painduvad tinaribad, millega ühendatakse värvitud klaasitükke raamides. Kellegi hääl, mis meenutas onu häält, ütles: „Sälke, rohkem sälke äärtesse, siis püsib klaas tugevamini raamis,“ ja kõik kadus. Ta keeras teisele küljele ja jäi magama.

Giovanni nägi und, mida meenutas hiljem tihti: talle tundus, et ta seisab hämaruses hiiglkatedraali mitmevärviliste klaasidega akna ees. Klaasidel on kujutatud viinamarjade korjamist salapärastelt väätidelt, mille kohta on evangeeliumis öeldud: „Mina olen tõeline viinapuu ja mu Isa on aednik.“¹ Ristilöödu alasti keha

¹ Jh 15:1. *Tlk*

lamab viinamarjatõrres ja veri voolab ta haavadest. Paavstid, kardinalid, keisrid koguvad seda, täidavad vaate ja veeretavad neid. Apostlid toovad viinamarjakobaraid, püha Peetrus tallab nende otsas. Istanduse sügavuses pigistavad patriarhid viinamarjavääte ja löikavad kobaraid maha. Veinivaadiga möödub kaarik, mille ette on rakendatud evangeeliumi loomad: lõvi, härg, kotkas; kaarikut juhib püha Matteuse ingel. Giovannile olid sarnaste kujutistega klaasid silma hakanud onu töökojas. Kuid ta polnud kusagil näinud selliseid värve: tumedaid ja samas eredaid nagu kalliskividel. Kõige rohkem imetles ta Issanda vere punast tooni. Katedraalist aga kostsid tema lemmiklaulu nõrgad, õrnad helid:

*O, fior di castitate, odorifero giglio,
con gran soavitate
sei di color vermiglio!*¹

Laul vakatas, klaas tumenes – sell Antonio da Vinci hää ütles talle kõrva sisse: „Jookse, Giovanni, jookse! Ta on siin!“ Giovanni tahtis küsida: „Kes?“, kuid sai aru, et Heledajuukseline on juba selja taga. Õhkus külma ning äkki haaras tal kuklast raske käsi ja hakkas kägistama. Talle tundus, et ta sureb.

Ta karjatas, ärkas üles ja nägi *messer* Giorgiot, kes seisis tema ees ja tiris tal tekki pealt:

„Tõuse üles, muidu nad lähevad ilma meieta. Ammu aeg!“

„Kuhu? Mis lahti?“ pomises unesegane Giovanni.

„On sul meelest läinud? San Gervasio villasse, Veskiküngast lahti kaevama.“

„Ma ei tule ...“

„Kuidas ei tule? Ajasin su asjata üles või? Käskisin nimme musta muula saduldada, et oleks kahekesi mugavam sõita. Jäta nüüd, tõuse üles, ole armuline, ära jonna! Mida sa kardad, munk?“

¹ It k Oo, puhtuse õis, lõhnav liilia, suure õrnusega oled sa värvitud purpurses. .

„Ma ei karda, ma lihtsalt ei taha ...“

„Kuule, Giovanni, sinna tuleb sinu kiidetud meister, Leonardo da Vinci.“

Giovanni kargas püsti ja hakkas vastuvaidlematult riideid selga ajama.

Nad astusid õue.

Kõik oli juba ärasõiduks valmis. Tragi Grillo jagas korraldusi, jooksis ringi ja asjatas. Asuti teele.

Mõned inimesed, *messer* Cipriano tuttavad, sealhulgas Leonardo da Vinci, pidid saabuma San Gervasiole hiljem, teist teed pidi.

V

Vihm oli järele jäänud. Põhjatuul oli pilved laiali ajanud. Kuuta taevas virasid tähed kui ikoonilambi tulukesed, mida häilutas tuul. Vaigused tõrvikud suitsesid ja praksusid, pildudes laiali sädemeid.

Ricasoli tänaval mööduti San Marcost ja jõuti San Gallo värava hambulise tornini. Valvurid ajasid kaua vastu, vandusid, saamata unesegase peaga aru, milles asi, ja nõustusid alles pärast kopsakat altkäemaksu neid linnast välja laskma.

Tee lookles Mugnone jõe kitsas sügavas orus. Möödunud paarist vaesest asundusest, kus olid sama kitsukesed tänavad kui Firenzes, ja kõrged majad, mis sarnanesid rohmakalt tahutud kividest kindlustega, jõudsid teelised oliivisaluni, mis kuulus San Gervasio asukatele, muutusid kahe tee ristis jalameesteks ja lähenesid *messer* Cipriano viinamarjaistanduse kaudu Vesikikünkale.

Siin ootasid neid töölisel labidatega.

Künka taga, soo teises servas, mida nimetati Märjaks nõoks, valendasid pimeduses puude vahel uduselt Buonaccorsi villa seinad.

All, Mugnone jõel, paistis vesiveski. Künka tipus mustasid sihvakad küpressid.

Grillo näitas, kus peaks tema arvates kaevama. Merula viitas teisele kohale künkajalamil, kust oli leitud marmorkäsi. Aga tööliste ülevaataja, aednik Strocchio, väitis, et kaevata tuleks all, Märja nõo lähedal, sest tema sõnul „hoiab vanatühi alati soo ligi“.

Messer Cipriano käskis kaevata seal, kus soovitas Grillo.

Labidad hakkasid kolisema. Lõhnas lahtikaevatud mulla järele.

Nahkhiir peaaegu riivas tiivaga Giovanni nägu. Ta võpatas.

„Ära pelga, munk, ära pelga!“ patsutas Merula talle julgustavalt õlale. „Ei leia me mingit kuradit! Kui poleks seda eeslit Grillot ... Jumal tänatud, oleme hullematelgi väljakaevamistel osalenud! Näiteks Roomas, neljasaja viiekümnendal olümpiaadil.“¹ Merula ei kasutanud kristlikku ajaarvamist, vaid Vana-Kreeka oma. „Paavst Innocentius VIII ajal² leidsid Lombardia mullatöölised Appia teelt Caecilia Metella ausamba lähedalt Vana-Rooma sarkofaagist, millel oli raidkiri „Julia, Claudiuse tütar“, vahaga kaetud viieteistkümnenda-aastase neiu surnukeha, kes justkui magas. Tema näol oli endiselt elav puna. Tundus, et ta hingab. Rahvamass ei läinud kirstust eemale. Teda tuldi vaatama kaugetest maadest, sest Julia oli nii imekaunis, et kui tema ilu oleks saanud kirjeldada, siis poleks mitte-nägijad uskunud. Paavst ehmus ära, kui kuulis, et rahvas kummardab surnud paganat, ja käskis ta öösel salaja matta Porta Pinciana³ juurde. Vaat, millised võivad väljakaevamised olla, vennas!“

Merula vaatas põlglikult auku, mis muutus kiiresti sügavamaks.

¹ Olümpiaade ehk neli aastat kestvaid perioode arvestati esimestest olümpiamängudest 776. a eKr. *Toim*

² Innocentius VIII oli paavst aastatel 1484–1492, olümpiaadide arvestus ei saa siin seega kuigi täpne olla. *Toim*

³ Värav Aurelianuse müüris 5. sajandist. *Toim*

Äkki lõi ühe töölise labidas helisema. Kõik kummardusid ettepoole.

„Kondid!“ lausus aednik. „Surnuaed ulatus vanal ajal siiani.“

San Gervasiost kostis koera kurba venivat ulgumist.

„Nad rüvetavad hauda,“ mõtles Giovanni. „Täitsa arust ära! Saaks patust eemale ...“

„Hobuse luustik,“ lisas Strocchio kahjurõõmsalt ja viskas august välja poolpehkinud pikliku kolju.

„Tõepoolest, Grillo, sa vist eksisid,“ sõnas *messer* Cipriano. „Kas üritame mõnes teises kohas?“

„Või veel! Kuulate ka lolli,“ tõi Merula kuuldavale ja võtnud kaks töölist, läks kaevama alla, künka jalamile. Strocchio viis kangekaelse Grillo kiuste samuti mõned mehed kaasa, soovides alustada otsinguid Märjas nõos.

Mõne aja pärast hüüatas *messer* Giorgio võidukalt:

„Näe, näe, vaadake! Ma teadsin, kus kaevata!“

Kõik tormasid tema juurde. Kuid leid polnud üldse huvitav: marmoritükk oli tahumata kivi.

Agaga ei läinud Grillo juurde tagasi ja tundes end häbistatuna, seistes augu põhjas, jätkas ta katkise laterna paistel visalt ja lootusetult maa sonkimist.

Tuul vaibus. Õhk läks soojemaks. Udu tõusis Märja nõo kohale. Lõhnas seisva vee, kollaste kevadlillede ja kannikeste järele. Taevas muutus läbipaistvamaks. Kukk laulis teist korda. Õõ oli lõppemas.

Äkki kostis sügavast august, kus oli Grillo, meeletu karjatus:

„Oi-oi, hoidke kinni, ma kukun!“

Algul ei saadud pimeduses millestki sotti, sest Grillo laternakustus. Kuulda oli ainult, kuidas ta sipleb, ohib ja oigab.

Toodi teised laternad ja pilgule avanes pooleldi mullaga kaetud tellisvõlv, mis oli justkui maa-aluse keldri katus. See polnud Grillo raskusele vastu pidanud ja oli kokku varisenud.

Kaks noort tugevat töölist ronisid ettevaatlikult auku.

„Kus sa oled, Grillo? Anna käsi! Või said korraliku obaduse, vaeseke?“

Grillo tardus, jäi vakka ja unustanud valu käes – ta arvas, et see on murtud, kuid tegu oli kõigest nihestusega –, toimetas miskit, kompis, roomas ja kohmerdas keldris kuidagi veidralt.

Lõpuks hüüdis ta rõõmsalt:

„Ebajumalakuju! Ebajumalakuju! *Messer Cipriano*, kõige kaunim ebajumalakuju!“

„Mida sa kisad?“ torises Strocchio umbusklikult. „Jälle mingi eesli kolju.“

„Ei, ei! Ainult käsi on küljest löödud ... Jalad, kere, rind – kõik on terve,“ pomises Grillo, lämbudes vaimustusest.

Kinnitanud nõõrid kaenla alla ja ümber piha, et võlv sisse ei variseks, laskusid töölistes auku ja hakkasid ettevaatlikult sorteerima hapraid, pudedaid telliseid, mis olid kaetud hallitusega.

Pooleldi lamades vaatas Giovanni tööliste kühnus selgade vahelt keldri sügavikku, kust õhkus läpatanud niiskust ja hauakülmust.

Kui võlv oli peaaegu koost lahti võetud, ütles *messer Cipriano*:

„Astuge kõrvale, las ma vaatan.“

Ja Giovanni nägi augu põhjas, tellisseinte vahel, valget alasti ihu. See lebas nagu koolnu kirstus, kuid ei tundunud värelevas tõrvikuvalguses surnuna, vaid roosa, elusa ja soojana.

„Venus!“ sosistas *messer Giorgio* hardalt. „Praxitelese Venus! Õnnitlen teid, *messer Cipriano*. Te ei saaks ka siis õnnelikum olla, kui teile kingitaks Milano hertsogiriik ja antaks Genova pealekauba!..“

Grillo ronis vaevaga august välja ja kuigi tema mullaga määratud näol voolas veri – laubal oli kriimustus – ja ta ei saanud nihestatud kätt liigutada, säras tema silmis võitja uhkus.

Merula jooksis tema juurde.

„Grillo, mu armas sõber, heategija! Ja mina veel kirusin sind, nimetasin lollpeaks, sind, kõige targemat inimest!“

Haaranud Grillo oma embusse, suudles Merula teda õrnalt.

„Kunagi leidis Firenze ehitusmeister Filippo Brunelleschi oma maja alt,“ jätkas Merula, „täpselt samasugusest keldrist jumal Mercuriuse marmorkuju: ilmselt ajal, kui paganad alistanud kristlased hävitasid iidoleid, peitsid jumalate viimased austajad kujud kivikeldritesse, nähes iidsete kujude täiuslikkust ja soovides need hukust päästa.“

Grillo kuulas, naeratas õndsalt ega märganudki, kuidas väljal kõlas karjasevile, karjamaale aetud lambad määgisid, taevas helenes küngaste vahel vesises valguses ja eemal Firenze kohal huiklesid vastamisi õrnahäälsed hommikused kirikukellad.

„Tasem, tasem! Paremale, niimoodi. Seinast eemale,“ jagas Cipriano töölistele käsklusi. „Igaüks saab viis hõbekrossi, kui toote ta tervena välja.“

Jumalanna kerkis aeglaselt.

Sama selge naeratusega, nagu ta tõusis kunagi lainevahust, kerkis ta maapimedusest, tuhandeaastasest hauast.

„Au sulle, kuldjalgne ema Aphrodite,
jumalate ja inimeste rõõm!“

tervitas teda Merula.

Kustusid kõik tähed peale Venuse tähe, mis mängles teemandina koidusäras. Jumalanna pea kerkis sellele vastu, tõustes hauaveerekese kohale.

Giovanni vaatas hommikuvalgusest helendavasse näkku ja sosistas, muutudes õudusest kaameks:

„Valge Põrguvürstinna!“

Ta kargas püsti ja tahtis jooksu panna. Kuid uudishimu sai hirmust võitu. Ja kui talle oleks öeldud, et ta teeb surmapattu, mille eest mõistetakse igavesse hukatusse, ei oleks ta suutnud pöörata pilku jumalanna süütult kehalt, tema imekaunilt näolt.

Ajal, kui Aphrodite oli maailma valitseja, ei vaadanud keegi teda sellise harda värinaga.

VI

Löödi San Gervasio väikese külakiriku kella. Kõik vahetasid tahtmatult pilke ja tardusid. See heli sarnanes hommikuvaiakuses raevunud ja kaebleva karjega.

Ajuti peenehäälnel plärisev kell vakatas, nagu oleks end ära katkestanud, kuid kõlas kohemaid katkendlikus raevukas helinas veel valjemini.

„Jeesus, anna meile armu!“ hüüdis Grillo, haarates peast. „See on ju preester, isa Faustino! Vaadake – rahvasumm on tee peal, karjuvad, nad nägid meid, vehivad kätega. Jooksevad siia ... Ma olen kadunud, õnnetu!..“

Veskikünkale jõudsid uued ratsamehed. Need olid ülejäänud väljakaevamistele kutsutud isikud. Nad jäid hiljaks, sest olid teelt eksinud.

Beltraffio heitis põgusa pilgu ja kui ametis ta ka polnud jumalanna vaatlemisega, märkas ta ühe tulija nägu. Teda jahmatas külm rahulik tähelepanu ja südamlilik uudishimu, millega tundmatu uuris Venust ning mis oli nii vastandlik Giovanni ärevusele ja kohmetusele. Tõstmata silmi, mis olid naelutatud kujule, tajus ta kogu aeg selja taga ebatavalise näoga inimest.